

Aktiiviseksi koulussa ja yhteiskunnassa – kouludemokratian toteuttaminen peruskoulussa

Mikko Tujula

Jokaisella meistä on jonkinlaisia muistoja omasta kouluajastamme ja koulun säännöistä. Suurin osa sääntöihin liittyvistä muistoista liittyy todennäköisesti siihen, mitä koulussa ei saa tehdä. Harvat koulumuistoistamme liittyvät siihen, miten ja kuka nuo säännöt on tehnyt. Eräässä alakoulussa oppilailta oli suuri halu saada purkаныönti sallitaksi koulussa. He lähtivät ajamaan asiaansa, mutta koulun johtoryhmä ei suostunut sääntömuutokseen. Oppilaat yrittivät toisenkin kerran, mutta lopputulos oli sama. He eivät kuitenkaan lannistuneet. He olivat lukeneet jostain, että purkаныönti voisi mahdollisesti auttaa oppilaita keskittymään. Niinpä he marssivat koulupsykologin luokse ja pyysivät tätä etsimään aiheeseen liittyvän tutkimuksen. Psykologi etsi ja löysi tutkimuksen ja luovutti sen oppilaille, jotka liittivät sen sääntömuutosehdotukseensa. Lopputulos kuitenkin pysyi samana: purkan syömiselle ei saatu lupaa.

Tässä todellisessa esimerkissä oppilailta oli vahva halu ja mahdollisuus vaikuttaa omaan kouluyhteisönsä. Kaikkialla tilanne ei valitettavasti kuitenkaan ole samanlainen. Suomalaisten nuorten halusta vaikuttaa kouluyhteisönsä ja yhteiskuntaan on oltu jo pitkään huolissaan. Huoli nousi esille myös juuri pidettyjen eduskuntavaalien yhteydessä. Aikaisempien tutkimusten perusteella suomalaisilla nuorilla on hyvät yhteiskunnalliset tiedot, mutta heidän kiin-

nostuksensa yhteiskunnalliseen osallistumiseen on vähäistä (Suoninen ym., 2010; Mehtäläinen ym., 2017). Ongelmallista on myös se, että nuoret eivät luota itseensä yhteiskunnallisina toimijoina (Mehtäläinen ym., 2017), sekä se, että vaikuttaminen kasautuu samoille nuorille (Myllyniemi, 2014; Pekkarinen & Myllyniemi, 2019). Tilanteeseen kohdistunutta huolta on entisestään lisännyt se, että elämme tällä hetkellä maailmassa, jossa demokratia kohtaa monia uhkia. Pandemia ja Ukrainassa käytävä sota ovat nostattaneet huolta demokraattisen yhteiskunnan pysyvyydestä. Myös luontokato ja ilmastonmuutos muokkaavat yhteiskuntaamme monella tavalla.

Kun yhteiskunnan tasolla nousee huoli, katseet kääntyvät usein ensimmäiseksi kouluihin. Viimeisen kymmenen vuoden aikana lasten ja nuorten demokratiakasvatukseen ja yhteiskunnallisen kiinnostuksen herättämiseen on panostettu esimerkiksi muuttamalla perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita (Opetushallitus, 2014) ja tuntijakoa (Valtioneuvosto 422/2012), tekemällä oppilaskunta-toiminnasta pakollista (Perusopetuslaki 628/1998), perustamalla työryhmiä (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2020) sekä käynnistämällä aiheeseen liittyviä hankkeita. Panostuksista huolimatta aihetta on tutkittu Suomessa varsin vähän. Vähäinen aikaisempi tutkimus kohdistuu erityisesti luokahuone-demokratiaan (Tammi, 2013; Tammi & Rajala, 2017) luokan-

opettajien yhteiskuntasuuntautuneisuuteen (Fornaciari, 2020) ja laajemmin demokratiakasvatukseen (Männistö, 2020; Männistö & Moate, 2023).

Oma väitöstutkimukseni (Tujula, 2023) osallistuu tähän keskusteluun tarkastelemalla peruskoulun kouludemokratian toteuttamista koko koulun tasolla oppilaskunta-toiminnan ja tulevaisuusverstaan avulla sekä tutkimalla koulun yhteisöllisen ilmapiirin yhteyttä oppilaiden halukkuuteen osallistua ja vaikuttaa kouluyhteisössä ja yhteiskunnassa. Kouludemokratian suhteen keskityn erityisesti oppilaiden vaikutusmahdollisuuksiin. Tiedostan, että kouludemokratian käsitteellä on oma historiallinen painolastinsa liittyen 1970-luvun oppikoulujen kouluneuvostoihin (ks. Rautiainen 2018). Toivon kuitenkin, että menneisyyden haamuista päästään eroon ja kouludemokratian käsitettä käytettäisiin nykyistä enemmän ja siihen liitettävät merkitykset päivitettäisiin tälle vuosituannelle.

Oppilaskuntatoiminnan puutteet

Väitöskirjani koostuu kolmesta osatutkimuksesta. Ensimmäisessä osatutkimuksessa (Tujula, 2017) tarkastelin teemahaastatteluiden avulla oppilaskunnan ohjaavien opettajien käsityksiä oppilaskuntatoiminnasta. Oppilaskuntatoiminta on nähty ratkaisuna lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksien ja yhteiskunnallisen kiinnos-

tuksen edistämiseksi. Oppilaskuntatoiminta on ollut peruskoulussa jo melkein kymmenen vuotta paikollista, mutta sitä on tutkittu varsin vähän.

Tulosteni perusteella oppilaskuntatoiminta ei ole pystynyt vastaamaan sille esitettyihin odotuksiin. Tutkimushaastattelut piirtävät kuvan, jonka perusteella oppilaskuntatoiminnassa kaikki oppilaat eivät pääse toimintaan mukaan, toiminta on tapahtumapainotteista, oppilaiden todelliset vaikutusmahdollisuudet ovat vähäiset ja toiminta on usein opettajajohtoista. Oppilaskuntatoimintaa tarvitaan, mutta se ei sellaisenaan riitä, jos tavoitteena on saada kaikki oppilaat vaikuttamaan omaan koulu yhteisöön ja kiinnostumaan yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta. Oppilaskuntatoiminnan fokusta pitäisikin siirtää oppilaskunnan hallituksesta yksittäisiin luokkiin.

Avoimeen luokahuonekeskusteluun kannattaa panostaa

Toisessa osatutkimuksessa (Tujula ym., 2021) tutkimme yhdessä Juhani Rautopuron, Jan Löfströmin ja Mikko Niilo-Rämän kanssa koulun yhteisöllisen ilmapiirin yhteyttä oppilaiden halukkuuteen osallistua ja vaikuttaa koulussa ja yhteiskunnassa. Tutkimusaineistomme koostui kansainvälisen ICCS 2016 -kyselytutkimuksen Suomesta kerätyistä opettaja- ja oppilasaineistoista. Kyselyyn vastanneet oppilaat olivat kahdeksaluokkalaista. Tulostemme perusteella koulun yhteisöllisellä ilmapiirillä oli yleisesti kohtalaisen heikko yhteys oppilaiden halukkuuteen osallistua ja vaikuttaa koulussa ja yhteiskunnassa. Poikkeuksia kuitenkin löytyi. Suurimpana poikkeuksena nousi esille oppilaiden kokemus avoimesta

luokahuonekeskustelusta. Avoimella luokahuonekeskustelulla tarkoitetaan esimerkiksi tilanteita, joissa oppitunneilla opettajat rohkaisevat oppilaita ilmaisemaan mielipiteitään, oppilaat ottavat esille ajankohtaisia poliittisia tapahtumia keskusteltaviksi luokassa ja oppilaat ilmaisevat luokassa mielipiteitään, vaikka ne eroavaisivatkin luokan enemmistön mielipiteistä.

Avoimella luokahuonekeskustelulla oli yhteys oppilaiden halukkuuteen keskustella poliittisista ja yhteiskunnallisista asioista vanhempiensa ja ystäviensä kanssa ja osallistua nyt ja tulevaisuudessa koulussa tapahtuvaan vaikuttamistoimintaan. Avoimeen luokahuonekeskusteluun kannattaa siis panostaa.

Merkityksellistä oli myös se, että koulujen välisillä eroilla oli varsin pieni osuus tuloksia tulkittaessa. Tämän perusteella voidaankin ajatella, että suomalaiset peruskoulut näyttävät varsin tasaveroisina kasvualustoina yhteiskunnalliselle aktiivisuudelle.

Tulevaisuusverstas kouludemokratian toteuttamisen välineenä

Kolmas osatutkimukseni (Tujula, 2022) oli tietynlaisia jatkumoa ensimmäiselle osatutkimukselleni. Kolmannessa osatutkimuksessa tarkastelin tulevaisuusverstasmenetelmän mahdollisuuksia kouludemokratian toteuttamisessa alakoulussa. Keräsin osatutkimuksen tutkimusaineiston yhdestä alakoulusta, jossa tulevaisuusverstasmenetelmä on käytössä. Aineisto koostui rehtori-, opettaja- ja oppilashaastatteluista. Tulevaisuusverstas on tulevaisuudentutkimukseen perustuva ongelmanratkaisumenetelmä, jonka

avulla voidaan hahmotella mahdollisia ja toivottavia tulevaisuuksia (Jungk & Müllert, 1987). Menetelmää ei ole totuttu käyttämään Suomessa koko koulun tasoisena vaikuttamismenetelmänä.

Tulosteni perusteella tulevaisuusverstasmenetelmä voisi täyttää oppilaskuntatoiminnalta jäävää kouludemokratian aukkoa ja toimia vaikutusmahdollisuuksia lisäävänä koko koulun tasoisena toimintamallina. Tulevaisuusverstastyöskentely mahdollistaa kaikkien oppilaiden osallistumisen ja todellisen vaikuttamisen paremmin kuin perinteinen oppilaskuntatoiminta. Tutkimuksen kohteena olleessa koulussa aikuiset vetivät tulevaisuusverstaan kuudesluokkalaisten, jonka jälkeen kuudesluokkalaisten vetivät tulevaisuusverstaan koulun muille oppilaille. Tulevaisuusverstastyöskentely näytti paljon oppilaslähtöisempänä kuin oppilaskuntatoiminta. Yksi haastattelemani oppilas kommentoi, että tulevaisuusverstastyöskentelyssä opettaja on enemmän seinäruusun kuin perinteisen opettajan roolissa. Kokonaisuutena tulevaisuusverstas näytti toimivana kouludemokratian toteutusmenetelmänä, joten sitä kannattaisi kokeilla muissakin kouluissa.

Selvitin myös tekijöitä, jotka mahdollistivat kouludemokratian toteutumisen tulevaisuusverstastyöskentelyssä. Mikä siis teki tulevaisuusverstaasta niin hyvin toimivan menetelmän? Tekemissäni haastatteluissa nousi esille useita kouludemokratian mahdollistavia tekijöitä. Tulosten perusteella rehtorilla on suuri merkitys tulevaisuusverstaan ja kouludemokratian toteutumisessa. Kyseisessä koulussa rehtorilla oli ollut suuri rooli tulevaisuusverstaan käyttöönotossa ja sen jälkeen myös tulevaisuusverstastyöskentelyn toteutumis-

sa ja oppilaiden vaikutusmahdollisuuksien linjaamisessa. Rehtori panosti tulevaisuusverstasyöskentelyyn myös ajallisesti, sillä hän varasi työskentelyn yhteyteen aikaa oppilaiden apuna olemiseen.

Tulevaisuusverstaas oli tullut tutkimuksen kohteena olleeseen kouluun yksittäisen opettajan välityksellä. Opettajalla olikin varsinkin käynnistysvaiheessa paljon vaikutusta siihen, miten menetelmää koulussa toteutettiin. Haastattelussa korostettiin myös sitä, että tulevaisuusverstaas ja oppilaiden vaikutusmahdollisuuksien toteuttaminen vaatii aikaa ja positiivisia kokemuksia. Näiden asioiden lisäksi on tarvetta rakenteille, jotka velvoittavat antamaan oppilaille mahdollisuuden vaikuttaa kouluyhteisön asioihin. Tulevaisuusverstaas oli määritelty koulussa toiminnaksi, johon kaikki opettajat ja oppilaat osallistuvat. Tätä vahvistettiin kirjoittamalla tulevaisuusverstasyöskentely osaksi koulun opetussuunnitelmaa. Muita haastattelussa esille nousseita kouludemokratian mahdollistavia tekijöitä olivat oppilaiden vaikutusmahdollisuuksien näkyväksi tekeminen oppilaille, opettajille ja oppilaiden huoltajille, opettajan ohjaava rooli ja kehittymishaluinen ja oppilasmyönteinen toimintakulttuuri.

Näkyväksi tekeminen tarkoittaa sitä, että oppilaiden vaikutusmahdollisuuksista on käyty paljon keskustelua sekä koulun aikuisten että oppilaiden kanssa. Myös huoltajat on pidetty tietoisina ja kaikista tulevaisuusverstaas päätöksistä lähtee tieto myös huoltajille. Opettajan ohjaavaa roolia korostettiin erityisesti tulevaisuusverstaas työryhmävaiheessa, jonka vetäjänä toimivat kuudesluokkalaiset. Kehittymishaluinen toimintakulttuuri näkyi haastateltujen mukaan esimerkiksi siinä, että oppilaiden

vaikutusmahdollisuuksia on kehitetty suunnitelmallisesti ja niistä kerätään jatkuvasti palautetta. Oppilaskeskeinen toimintakulttuuri taas tulee kouluarjessa näkyväksi siinä, että oppilaisiin luotetaan ja heitä kuunnellaan ja kohdellaan arvostavasti.

Kolmas osatutkimus keskittyi tulevaisuusverstaas toteuttamiseen, mutta tutkimuksen kohteena olleessa alakoulussa olisi ollut paljon muutakin tutkittavaa. Koulussa oli esimerkiksi käytössä oppitunti nimeltä oppilaskuntatunti. Oppilaskuntatunti pidettiin jokaisena perjantaina samaan aikaan koko koululla. Lukuvuoden aikana oppilaskuntatunnille oli varattu yhteensä 38 tuntia, ja se toteutettiin käytännössä niin, että luokanopettajat vastasivat siitä, että mikään yksittäinen lukujärjestyksessä oleva oppiaine ei kuormitu oppilaskuntatunnin takia liikaa. Oppilaskuntatuntia käytettiin oppilaskunta-asioiden hoitamiseen, tulevaisuusverstaas toteuttamiseen ja koulun tapahtumien suunnitteluun. Kyseisessä koulussa kaikki tapahtumat olivat oppilaiden ideoimia ja suunniteltavia.

Samanlaisia oppituntijärjestelyjä on tehty viimeisten vuosien aikana useammassakin koulussa. Kyseiset oppiaineet tai oppitunnit pitävät vaikuttamistoiminnan lisäksi usein sisällään tunne- ja vuorovaikutustaitoja, kiusaamiseen liittyviä asioita esimerkiksi KiVa Koulu -toimenpideohjelman materiaaleja hyödyntäen tai positiivisen pedagogiikan sisältöjä esimerkiksi vahvuuksiin liittyen. Joissain kouluissa vastaavanlainen oppiaine tai oppitunti on saatu koulun opetussuunnitelmaan valinnaisaineen avulla, jolloin oppitunti on sidottu esimerkiksi äidinkielen, terveystiedon tai oppilaanohjauksen sisältöihin ja tavoitteisiin. Oppilaiden vaikutusmahdollisuuksia

on helpompi kehittää ja ylläpitää, kun siihen tarkoitukseen on olemassa oma oppitunti kaikkien luokkien lukujärjestyksessä.

Oppilaskuntatunnilla toteutettavan toiminnan lisäksi kolmannen osatutkimuksen alakoulussa oppilailla oli muitakin vaikutusmahdollisuuksia. Oppilailla oli varsin laajat mahdollisuudet vaikuttaa omaan opiskeluunsa. Varsinkin ylempien vuosiluokkien oppilailla oli mahdollisuus vaikuttaa kohtalaisen usein siihen, mitä, missä, miten ja kenen kanssa he opiskelivat. Oppilaat pystyivät esimerkiksi valitsemaan, suorittivatko he alkavan aihejakson projektin vai perinteisesti oppikirjan avulla tai työskentelivätkö he omalla paikallaan vai käytävällä tai yksin vai yhdessä muiden kanssa. Tällainen toiminta on linjassa voimassa olevien perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden kanssa eikä ole sinänsä mitään poikkeuksellista. Uskon kuitenkin, että koko maan mittakaavassa oppilaiden vaikutusmahdollisuudet omaan opiskeluunsa eivät toteudu niin laadukkaasti kuin olisi mahdollista (ks. Terveystiedon ja hyvinvoinnin laitos, 2021).

Tavallisten oppituntien lisäksi kyseisessä koulussa oppilaat pääsivät vaikuttamaan neljänestä luokasta ylöspäin erittäin laajasti valinnaisaineiden suunnitteluun ja toteutukseen. Oppilaat päättivät itse jonkun haluamansa taidon, jonka perusteella he suunnittelivat ja toteuttivat valinnaisaineen. Oppilaat reflektoivat valinnaisainetyöskentelyään sekä jatkuvasti että valinnaisainejakson loputtua. Oppilailla oli siis varsin hyvät mahdollisuudet osallistua opetuksen suunnitteluun. Kyseisen koulun toiminta osoittaa, että oppilaiden vaikutusmahdollisuuksia on mahdollista toteuttaa varsin monipuolisesti ja kiinteänä

osana kouluarkea. On kuitenkin syytä uskoa, että kyseessä on hyvin poikkeuksellinen koulu Suomen mittakaavassa.

Malli kouludemokratian toteuttamiseksi peruskoulussa

Tutkimustulosteni perusteella peruskoulun kouludemokratiassa on paljon kehitettävää. Väitöskirjani pohdintaosiossa esittelen osatutkimusteni ja aikaisemman tutkimuksen perusteella kehittelemäni teoreettisen mallin kouludemokratian toteuttamiseksi peruskoulussa. Mallin tavoitteena on kuvata, miten kouludemokratiaa voisi mahdollisesti toteuttaa oppilas-, luokka- ja koulutasolla peruskoulussa, jotta oppilaat haluaisivat ja pystyisivät osallistumaan ja vaikuttamaan koulussa ja yhteiskunnassa.

Mallissa kuvatulla oppilastasolla kouludemokratia toteutuu jokaisella tuntijaon mukaisella oppitunnilla, kun oppilas pääsee vaikuttamaan siihen, mitä, missä, miten ja kenen kanssa opiskelee. Luokkatasolla kouludemokratia toteutuu luokkavaltuuston avulla. Luokkavaltuusto on yksittäisen koululuokan kokous, jossa opettaja ja oppilaat keskustelevat yhteisistä asioista ja tekevät luokkaa koskevia päätöksiä. Luokkavaltuustossa käsiteltävät asiat tulevat oppilailta ja opettajilta. Päätökset tehdään demokraattisesti sopimalla tai enemmistön päätöksellä. (Moilanen, 2019; Moilanen, 2020.) Aikaresurssina voidaan käyttää esimerkiksi edellä mainittua oppilaskuntatuntityyppistä ratkaisua. Koulutasolla kouludemokratia toteutuu oppilaskuntatoiminnan, erilaisten oppilaiden vaikuttajaryhmien, kuten ruokaraadin tai ympäristöagenttien, tulevaisuusverstaan ja koulun tapahtumien

suunnittelun avulla. Myös koulutason toiminnan aikaresurssina toimii oppilaskuntatuntityyppinen ratkaisu.

Kaikki kolme tasoa, oppilas-, luokka- ja koulutaso, ovat yhteydessä ympäröivään yhteiskuntaan, kuten esimerkiksi erilaisiin järjestöihin, yrityksiin, päättäjiin ja lähialueen asukkaisiin. Käytännössä yhteys voi toteutua esimerkiksi tulevaisuusverstastyöskentelyssä, kun oppilaat ovat yhteydessä koulun ulkopuolisiin tahoihin, kuten kouluruuasta vastaavaan yritykseen tai paikallisiin päättäjiin.

Mikään yksittäinen kouludemokratian menetelmä tai edes koulutasoinen malli ei kuitenkaan takaa kouludemokratian toteutumista käytännössä. On tärkeää muistaa, että oppilaiden vaikutusmahdollisuudet eivät ole mikään oppilaille annettu armolahja, vaan kyse on asiasta, johon oppilailla on oikeus esimerkiksi opetussuunnitelman, Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimuksen ja Suomen perustuslain perusteella. Viime kädessä kyse on yksittäisten ihmisten, oppilaiden ja erityisesti opettajien ja rehtorien, asenteesta ja halusta noudattaa annettuja ohjeita ja toteuttaa ja tukea demokratian arvojen mukaista toimintaa. Kouludemokratian tukemista kuitenkin edesauttavat esimerkiksi valmiit mallit, lainsäädäntö, opettajankoulutuksen ja täydennyskoulutuksen kehittäminen, hyvien käytänteiden jakaminen sekä opetussuunnitelma ja muut velvoittavat asiakirjat. Hyötyä olisi myös nykyistä vahvemmassa kansallisen tason tuesta ja koordinoimisesta.

Kouludemokratiaa kehittäessä on kuitenkin erittäin tärkeää huomioda se, että kouluja ei saa kuormittaa liikaa uudistuksilla. Valitettavan moni opettaja kokee tällä hetkellä uupumusta ja riittämättömyyttä. Opettajien jaksamisesta

ja hyvinvoinnista on huolehdittava, jos halutaan lisätä oppilaiden jaksamista ja hyvinvointia. Kouludemokratia ei ole mikään ihmelääke tähänkään ongelmaan, mutta sillä on kuitenkin mahdollisuudet omalta osaltaan lisätä sekä oppilaiden että opettajien hyvinvointia. Aikaisempien tutkimusten perusteella kouludemokratia voi parhaimmillaan lisätä kouluviihtyvyyttä, oppilaiden onnellisuutta, opintomenestystä (De Róiste ym., 2012; Kahne ym., 2022) ja vähentää kiusaamista (Ahlström, 2010; Mehta ym., 2013).

Oleellista on myös se, että oppilaiden vaikutusmahdollisuuksiin panostaminen ei automaattisesti tarkoita tarvetta lisäresurseille. Kolmanteen osatutkimukseen haastattelemani rehtori kertoi, ettei heillä eikä muissakaan kouluissa oppilaiden näkemysten huomiointi jää rahasta kiinni. Moni oppilaiden toivomista asioista mahtuu hyvin koulun budjettiin, ja osa asioista ei maksa mitään. Lisäkustannuksia ei yleensä tule myöskään vaikutusmahdollisuuksia tukevien rakenteiden luomisesta ja ylläpitämisestä. On myös hyvä huomioida, että mitä pienempi oppilas, sitä pienemmät asiat ovat isoja asioita. Aikuisista merkityksellömälle kuulostavat luokka- tai kouluyhteisön asiat saattavat olla oppilaiden mielestä hyvinkin olennaisia heidän jokapäiväisen koulurarkensa kannalta.

Tässä vaiheessa onkin hyvä palata purkansyömiseen. Miten asian kanssa lopulta kävi? Oppilaat eivät antaneet periksi. He miettivät, että ketkä ovat tekemässä asiaan liittyvää päätöstä. Oppilaat pohtivat koulun johtoryhmän kokoonpanoa ja huomasivat, että yksi johtoryhmän jäsenistä on kieltenopettaja. Neljännellä yrityksellä sääntömuutosehdotukseen liitettiin rajoite, että kielten tunneilla

purkkaa ei saanut syödä, sillä opettajalle on tärkeää kuulla, kun oppilaat harjoittelevat vieraan kielen puhumista. Ehdotus meni läpi. Tämän jälkeen oppilaat laativat purkansyömiseen liittyvät tarkat ohjeistukset, järjestivät koulun sisätiloihin ja pihoille lisää roskakorreja ja huolehtivat tiedottamisesta ja siisteyden valvonnasta.

Oikeus purkan syömiseen ei sinänsä ole kovin iso asia. Kyseessä on kuitenkin esimerkkitapaus siitä, että vaikuttaminen on taito, jota voi ja pitää harjoitella. Harjoittelu pitää toteuttaa aidoilla asioilla, ei näennäisesti. Harjoitteluun kuuluu myös oppi siitä, että erimielisyydet ja joidenkin ehdotusten hylkääminen kuuluvat demokratiaan. Päätöksenteko vaatii usein myös aikaa. Parhaimmillaan koulu voi toimia alustana vaikuttamisen harjoittelulle ja tarjota mahdollisuuden yhteiskunnallisen kiinnostuksen heräämiselle myös niiden oppilaiden kohdalla, jotka eivät saa kotoaan tukea ja kannustusta. Kouluilla onkin mahdollisuudet olla mukana kehittämässä yhteiskuntaa kestävämpään ja demokraattisempaan suuntaan. Demokraattinen ja kestävä tulevaisuus on liian arvokas hukattavaksi. ■

Lähteet

AHLSTRÖM, B. (2010). Student participation and school success – the relationship between participation, grades and bullying among 9th grade students in Sweden. *Education Inquiry*, 1(2), 97–115.

DE RÓISTE, A., KELLY, C., MOLCHO, M., GAVIN, A. & GABHAINN, S. N. (2012). Is school participation good for children? Associations with health and wellbeing. *Health Education*, 112(2), 88–104.

FORNACIARI, A. (2020). *Luo-kanopettajan yhteiskuntasuuntautuneisuus ja sen kriittinen poten-*

tiaali (JYU Dissertations 307) [Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto]. JYX-julkaisuarkisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8293-5>

JUNGK, R. & MÜLLERT, N. (1987). *Tulevaisuusverstaat – käsikirja demokration elvyttämisen mahdollisuuksista* (K. Vaara, känt.). Keskinäisen sivistyksen seura – Suomen Lataamo.

KAHNE, J., BOWYER, B., MARSHALL, J. & HODGIN, E. (2022). Is responsiveness to student voice related to academic outcomes? Strengthening the rationale for student voice in school reform. *American Journal of Education*, 128(3), 389–415.

MEHTA, S. B., CORNELL, D., FAN, X. & GREGORY, A. (2013). Bullying climate and school engagement in ninth-grade students. *Journal of School Health*, 83(1), 45–52.

MEHTÄLÄINEN, J., NILO-RÄMÄ, M. & NISSINEN, V. (2017). *Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS 2016 -tutkimuksen päätulokset*. Koulutuksen tutkimuslaitos.

MOILANEN, A. (2019). *Luokkavaltuusto: opas kouludemokratian lisäämiseen*. Kehittämiskeskus Opinkirjo.

MOILANEN, A. (2020). Luokkavaltuuston edellytykset ja vaikutukset: narratiivinen kirjallisuuskatsaus. *Kasvatus*, 51(4), 481–495.

MYLLYNIEMI, S. (2014). *Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013*. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisosaian neuvottelukunta, Nuorisotutkimusverkosto.

MÄNNISTÖ, P. (2020). *The state of democracy education in Finnish primary school-education* (JYU Dissertations 30) [Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto]. Jyväskylän yliopisto.

MÄNNISTÖ, P. & MOATE, J. (2023). A phenomenological research of democracy education in a Finnish primary-school. *Scandinavian Journal of Educational Research*.

<https://doi.org/10.1080/00313831.2023.2196525>

OPETUSHALLITUS. (2014). *Perusopetuksen opetusuunnitelman perusteet 2014* (Määräykset ja ohjeet 2014:96). Opetushallitus. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetusuunnitelman_perusteet_2014.pdf

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ. (2020). *Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen ohjausryhmä*. <https://minedu.fi/hanke? tunnus=OKM035:00/2020>

PEKKARINEN, E. & MYLLYNIEMI, S. (2019). *Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018*. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, Opetus- ja kulttuuriministeriö.

PERUSOPETUSLAKI 628/1998. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

RAUTIAINEN, M. (2018). Varjosta valoon? Opettajankoulutus ja demokratian näkyväksi tekemisen vaikeus. Teoksessa M. Rautiainen (toim.), *Kohti parempaa demokratiaa. Euroopan neuvoston demokratiakulttuurin kompetenssit kasvatuksessa ja opetuksessa* (s. 34–41). Jyväskylän yliopisto, Opettajankoulutuslaitos.

SUONINEN, A., KUPARI, P. & TÖRMÄKANGAS, K. (2010). *Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS 2009 -tutkimuksen päätulokset*. Jyväskylän yliopisto.

TAMMI, T. (2013). Democratic deliberations in the Finnish elementary classroom: The dilemmas of deliberations and the teacher's role in an action research project. *Education, Citizenship and Social Justice*, 8(1), 73–86.

TAMMI, T. & RAJALA, A. (2017). Deliberative communication in elementary classroom meetings: ground rules, pupil's concerns, and democratic participation.

- Scandinavian Journal of Educational Research*, 62(4), 617–630. <https://doi.org/10.1080/00313831.2016.1261042>
- TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS. (1.10.2021). *Kouluterveyskysely 2017–2021*. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk4/summary_trendi2
- TUJULA, M. (2017). ”Tehän voitte nyt tehdä nää joulujuhla-askartelut” – Vaikuttamisen vaikeus alakoulussa. *Kasvatus & Aika*, 11(4), 70–87.
- TUJULA, M., RAUTOPURO, J., LÖFSTRÖM, J. & NILO-RÄMÄ, M. (2021). Koulun yhteisöllinen ilmapiiri ja oppilaiden yhteiskunnallisen vaikuttamisen orientaatio: yhteyksiä etsimässä. *Nuorisotutkimus*, 39(3), 36–57.
- TUJULA, M. (2022). Tulevaisuusverssaan mahdollisuudet kouludemokratian toteuttamisen välineenä alakoulussa. *Ainedidaktiikka*, 6(2), 3–23. <https://doi.org/10.23988/ad.107581>
- TUJULA, M. (2023). *Aktiiviseksi koulussa ja yhteiskunnassa – kouludemokratian toteuttaminen peruskoulussa* (Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 165) [Väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Helsingin yliopisto. Helda. <http://hdl.handle.net/10138/357034>
- VALTIONEUVOSTO 422/2012. Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitettun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta 422/2012. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2012/20120422#Pidp445848816>